

Lietuvių literatūra svetur: kas pastebėta ir įvertinta?

2020 m. lapkričio 19–20 d. Vilniaus universiteto (VU) Filologijos fakulteto Lietuvių literatūros katedros surengtoje mokslinėje konferencijoje „Trys laisvės dešimtmečiai: literatūra, kritika, skaitytojas“ buvo aptariami atkurtosios Nepriklausomybės laikotarpio svarbiausi literatūros raidos reiškiniai. Vienas iš tokių neabejotinai buvo lietuvių literatūros sklaidos intensyvėjimas užsienyje, persiorientavimas ir plėtra – tiek geografiniu, tiek kalbų, į kurias verčiama, spektro požiūriu. Diskusijoje „Lietuvių literatūra svetur: kas pastebėta ir įvertinta?“ visų pirma norėta išgirsti, kaip lietuvių literatūros vertimų ir užsienio kalbas situaciją, tų vertimų sklaidą vertina patys vertėjai – svarbūs kultūrų tarpininkai, nuo kurių darbo, paties teksto pasirinkimo, vertimo labiausiai priklauso literatūros kūrinių likimas kitakalbių skaitytojų bendruomenėje.

Diskusijoje dalyvavo Marija Čepaitytė – lietuvių literatūros vertėja į rusų kalbą, Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos narė; Jayde Will, *Latvian Literature* platformos narys, literatūros agentas, verčiantis į anglų kalbą iš latvių, lietuvių, estų kalbų; dr. Rimas Užgiris, poetas, VU Filologijos fakulteto Vertimo studijų katedros dėstytojas, vertėjas (daugiausiai lietuvių poezijos) į anglų kalbą; dr. Joanna Tabor, lietuvių literatūros tyrėja ir dėstytoja, vertėja į lenkų kalbą, Varšuvos universiteto Polonistikos fakulteto Bendrosios kalbotyros, gestotyros ir baltistikos katedros Baltistikos skyriaus vadovė; VU Filologijos fakulteto Prancūzų filologijos katedros vedėjas prof. Vytautas Bikulčius, Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos narys, prancūzų literatūros tyrėjas ir vertėjas į lietuvių kalbą, stebintis lietuvių literatūros sklaidą Prancūzijoje; dr. Geda Montvilaitė, Karolio universiteto (Praha) Rytų Europos studijų katedros lietuvių kalbos ir literatūros dėstytoja, įtraukianti studentus į vertimo darbą; kiti vertėjai ir jų bendradrbiai.

Vertėjai pasidalijo mintimis, kiek ir kaip lietuvių literatūra per tuos tris dešimtmečius buvo pristatoma konkrečioje šalyje, kaip kūrėsi ir keitėsi vertėjų tinklas, kokių būta skaitytojų lūkesčių, kokios kultūrinės, politinės aplinkybės veikė kūrinių atranką ir sklaidą, kuo buvo įdomi lietuvių literatūra, kas sulaukė užsienio skaitytojų dėmesio. Skelbiame keletą diskusijos pranešimų ir replikų, kurias iš konferencijos įrašo padėjo parengti VU lietuvių filologijos studentės Aistė Baužaitė, Kotryna Motiekaitytė ir Kotryna Vitkauskaitė.

Brigita Speičytė

Lietuvių literatūra Rusijoje: vertimo politiką lemia asmenybės

Marija Čepaitytė

Lietuvos vertėjų sąjunga

Vis mažiau, ar įmanoma kokia nors moksline teorija paaiškinti, ką renkamosi versti iš lietuvių kalbos. Tačiau supratau, kad tokio paaiškinimo nėra, ir viskas priklauso nuo asmenybės. Visa lietuvių literatūra, kuri dabar yra išversta Rusijoje, tiesiog yra kažkieno labai pamėgta: arba lietuvių kilmės žmogaus, arba kokio nors Lietuvos draugo – ir tik dėl to pasirodžiusi Rusijoje.

Kuo skiriasi tarybinis vertimas nuo dabartinio? Tarybiniais laikais lietuvių literatūra buvo verčiama į rusų kalbą ir leidžiama milijoniniais tiražais. Po Nepriklausomybės paskelbimo iki Lietuvių kultūros instituto atsiradimo žiojėjo didžiulė laiko duobė, kai lietuviškas knygas savo sąskaita vertė ir spausdino tik patys entuziastai. Taip darė, pavyzdžiui, poetas, vertėjas Georgijus Jefremovas, žmogus, visą gyvenimą tiesiantis kultūros tiltus tarp Rusijos ir Lietuvos. Jis dėstė Maskvos literatūros institute poezijos vertimą iš lietuvių kalbos, per *perestroiką* 1992 m. pirmasis spėjo išleisti Tomo Venclovos straipsnių knygą *Laisvė ir tiesa (Svoboda i pravda)*, ji buvo išgraibstyta. Bet apskritai lietuviškų knygų rusiškai nebuvo kokius dešimt metų. Dabar tarsi formuojasi tam tikra vertimo politikos koncepcija, dėl jos buvo daug nuveikta, tačiau be asmenybių ji nepaisant visko nefunkcionuoja, vis tiek be vertėjų entuziazmo knyga neatsiranda.

Kitų kalbų vertėjai mini, kad dažnai tenka savo šalyje aiškinti, kurgi yra toji Lietuva. Rusija šiuo aspektu labai skiriasi nuo kitų šalių, nes visi žino, kas ta Lietuva. Pastaraisiais metais, maždaug nuo kokių 2010-ųjų, išryškėjo naujas požiūris į Lietuvą – be įprasto romantinio, nostalgiško žvilgsnio. Progresyviame Rusijos skaitytojų lietuvis (tarp jų ir lietuvis rašytojas) yra tas, kuris pabėgo iš to pragaro, kuriame dabar visi gyvena. Rusams lietuvis tarsi atsako į klausimą, kas mums būtų nutikę, jeigu Rusija būtų demokratinė šalis. Todėl lietuviai ir lietuvių literatūra pasidarė visapusiškai įdomūs: dėmesio sulaukia net anksčiau nutylėta praeitis, tarpukario periodas, emigracija, kuri yra lyginama su rusų emigracija po 1917 m. revoliucijos. Atsirado naujų sąryšio aspektų.

Šiuo metu, norint išleisti lietuvišką knygą Rusijoje, sunkiausia rasti leidyklą. Žinoma, kiekvienas entuziastas norėtų, kad knyga būtų išleista pačioje geriausioje leidykloje: tokioje, kuri jau turi žinomą vardą, kurios leidžiamos knygos skaitomos intelektualiuose sluoksniuose, ir tik todėl, kad jas išleido būtent ta, ne kuri nors kita leidykla. Tokių leidyklų, žinomų visoje Rusijoje, yra tik kelios, ir dabartinė jų situacija – baisi, nes didesnės leidyklos užima daugiau kaip 90 proc. rinkos, o mažų leidyklų finansavimas kasmet mažėja. Todėl ne kiekviena leidykla nusprendžia rizikuoti, leisdamą lietuvių autoriaus knygą, tokios knygos poreikį reikia pagrįsti. Tai nėra paprasta – būtina papasakoti priešistorę ir motyvus, kodėl siūloma leisti būtent tą knygą. Dėl to vertėjas, norintis versti jam patinkančią autoriaus knygą iš turinčios mažą sklaidą Rusijoje kalbos, turi turėti iškalbą, būti žinomas tarp literatų kaip patikimas žmogus. Pasisekus vienai knygai, leidykla gali

sutikti išleisti ir antrą. Lietuviams pasisekė, nes Rusijoje yra tokia leidykla, kuri leidžia ne tik Tomą Venclovą; tai Ivano Limbacho leidykla (Izdatel'stvo Ivana Limbaha) Sankt Peterburge. Leidykla pradėjo publikuoti lietuvių autorius 2008 m. nuo Jurgio Kunčino romano *Tūla* (vertė Jekaterina Jonaitienė). Viena iš paskutiniųjų čia išleistų lietuvių grožinės literatūros knygų – Sauliaus Tomo Kondroto *Žalčio žvilgsnis* (*Vzgljad zmija*, vertė Tomas Čepaitis, 2017).

Nurodant kontekstą, kuriame leidžiama lietuviška literatūra, derėtų paminėti Ivano Limbacho leidyklos išleistas labai sunkiais dėl pandemijos 2020 metais knygas. Tarp jų – kubiečių rašytojo, gyvenančio JAV, Antonio Orlando Rodríguezo romanas *Chiquita* (*Čikita*), vokiečių filosofo ir literatūros kritiko Wernerio Hamacherio veikalas *Minima philologica*, rusų poetės Olgos Sedakovos knyga apie Dantės vertimus į rusų kalbą *Versti Dante'ę* (*Perevesti Dante*), Czesławo Miłoszo eilėraščių rinkinys *Kronikos* (*Hroniki*), vokiečių prozininko Jano Hanso Cheni romanas *Upė be krantų* (*Reka bez beregov*). Šalia verčiami mūsų lietuviai – kaip antai Tomas Venclova: kitais metais išeis jau penkta jo knyga, *Nelyginant šiaurę magnetą* (*Točka pritraženija*), išverta Annos Gerasimovos.

Šioje leidykloje jau išleistos keturios Leonido Donskio knygos – dvi, *Optimizmo paieškos pesimizmo amžiuje* (*Poiski optimizma v pessimističeskie vremena*) ir *Mažasis patirties žemėlapis* (*Malaja karta opyta*) buvo išverstos Jefremovo ir Čepaičio iš lietuvių kalbos. Autorius patiko leidyklai, ir kitos dvi – *Takusis blogis* (*Tekučee zlo*) ir *Moralinis aklumas* (*Moral'naja slepota*) buvo užsakytos versti iš anglų kalbos žinomai vertėjai Aleksandrai Samarinai. Taip pat paminėtina 2013 m. išleista netikėtai sėkminga pranciškonų Stanislovo Dobrovolskio ir Juliaus Sasnausko knyga *Iš skverelių ir kaimelių teologijos* (*Iz bogoslovija skverikov i derevušek*), kurią sudarėme ir išvertėme kartu su broliu Tomu Čepaičiu. Ivano Limbacho leidykla nutarė ją išleisti pagerbiant mūsų mamos, vertėjos Natalijos Trauberg, kurios memuarų knyga išėjo šioje leidykloje 2008 m., atminimą.

Visos šios lietuvių autorių knygos buvo pastebėtos, nes jas išleido būtent Ivano Limbacho leidykla, todėl iš karto netrūko recenzijų, jas rašė visų skaitomi kritikai. Pavyzdžiui, apie Kondroto romaną Galina Juzefovič – labai žymi literatūrologė iš Maskvos – atsiliepė taip: „Keista, gruoblėta ir šiurkšti, tarytum iš žemės nulipdyta Kondroto proza nepanaši į nieką pažįstama ir tuo pat metu ji savitai primena Milošo *Isos slėnį*, Karen Blixen *Fantastines istorijas*, Selmos Lagerlöf *Sakmę apie Gestą Berlingą*.“ Atkreiptinas dėmesys, jog recenzijoje knygai suteikiamos tam tikros etiketės, kad ji būtų atpažįstama ir skaitoma; tai itin dažna taktika – tiesiog būtina su kažkuo lyginti, į ką nors atsiremti. Juolab kad ir Kondroto *Žalčio žvilgsnis*, ir Kunčino *Tūla* tikrai nėra naujos knygos, parašytos ką tik, todėl reikia pabrėžti, kad tai – lietuvių literatūros klasika.

Ilgai dirbu su šia leidykla, ten išleidau Venclovos *Vilnių* ir nuolat siūlau išleisti ką nors naujo, siūlo ir kiti vertėjai. Kadangi lietuvių kalbos niekas nemoka, kokiai kitai, dar „neragavusiai“ lietuvių literatūros leidyklai tie pasiūlymai gali atrodyti nepatikimi ir įtartini. Pateikus ištrauką, tenka ilgai pasakoti, apie ką toji knyga, koks jos siužetas, kas yra rašytojas, jeigu jisai gyvas, ar jį bus galima atvežti į Rusiją, ar jis moka įdomiai kalbėti. Tarp kitko – labai dažnas klausimas: ar mes galime autorių pristatyti ir kaip asmenybę, ar jis mekensä? Dažnai nežinau atsakymų, nes aš tik skaitau knygas. Paskui leidykla labai ilgai

skaito knygos fragmentą, labai ilgai sprendžia ir dažniausiai atsisako. Paskutinė knyga, kurios atsisakė tarsi ir draugiška Ivano Limbacho leidykla – dar prieš Nepriklausomybę Jekaterinos Jonaitienės išverstas Ričardo Gavelio *Vilniaus pokeris*. Jis iki šiol nėra išleistas. Todėl po to, kai jis taip nuskambėjo Prancūzijoje, aš vėl siūliau leisti šį romaną, juolab kad anksčiau leidykloje pasirodę minėti romanai *Tūla* ir *Žalčio žvilgsnis* – panašaus laiko kūriniai. Bet leidėjai paskaitė ir pasakė ne, motyvuodami tuo, kad jie nenorį skaitytojams rodyti tokio depresyvaus Vilniaus, pati knyga gali būti panaudota prieš Lietuvą; o ir šiaip jiems užtenka savos nevilties. Ir viskas, kalba tuo ir baigėsi.

Iš lietuviškų knygų sėkmės istorijų minėtina labai geroje leidykloje – Nacionalinio mokslinių tyrimų universiteto Ekonomikos mokyklos leidybos namuose (*Izdatel'skij dom VŠĖ*) išleista Laimono Briedžio knyga *Vilnius: Savas ir svetimas* (vertė Taisija Oral, 2020). Knyga pateko ten, kur reikėjo, ją skaitys akademinis sluoksnius. Dar, aišku, 2018 metais buvo išleista Rūtos Vanagaitės ir Efraimo Zuroffo knyga *Mūsiškiai* (vertė Aleksandra Vasilkova), tačiau niekieno, be pačios autorės, nuopelnų čia nėra. Pavyzdžiui, tai, kad buvo išleista Briedžio knyga – Ingos Vidugirytės, buvusios Lietuvos kultūros atašė Rusijoje, nuopelnas. Rūtos Vanagaitės knyga išleista, nors ir visai nenuskambėjo, nuostabioje leidykloje *Corpus*, kuriai, manau, būtų galima pasiūlyti ką nors įdomesnio. *Corpus* leidykla knygas leidžia labai dideliais tiražais, yra žinoma kaip liberali, čia kategoriškai nėra leidžiamos provalstybinės knygos. Ko gero, iš didžiųjų leidyklų ji tokia vienintelė.

Kartais labiau pasiseka tam tikriems literatūros žanrams, pavyzdžiui, vaikų literatūrai, paauglių knygoms. Paaugliams skirtos knygos – Kristinos Gudonytės *Blogos mergaitės dienoraštis*, Unos Rebekos *Atjunk* bei Jurgos Vilės ir Linos Itagaki komiksų knyga *Sibiro haiku* išleistos labai geroje vaikų literatūros leidykloje „Samokat“. Visa tai – vertėjos Aleksandros Vasilkovos nuopelnas. Vasilkova – žymi vertėja iš prancūzų kalbos, išmokus ir lietuvių kalbą; ji gerai pažįsta leidyklas, ja visi pasitiki. Todėl jai parankiau siūlyti nepažįstamus autorius leidykloms, ji tampa tarsi lietuvių literatūros atašė Rusijoje.

Yra dar vienas būdas, juo naudojasi Jefremovas ir, pavyzdžiui, Gerasimova, kurie, ko gero, yra daugiausiai lietuvių literatūros išvertę vertėjai Rusijoje. Tokiu atveju vertėjai ieško ne kurios nors ypatingos leidyklos, o tiesiog leidžia knygą ten, kur ji priimama, ir vėliau patys įvairiais būdais tas knygas reklamuoja. Šiems vertėjams svarbiausia, kad jų pasirinkta knyga būtų išversta į rusų kalbą. Iš esmės tai – savita naujoji savilaida; kaip tik todėl sunku suskaičiuoti, kiek knygų jie yra išvertę ir išleidę. Neseniai Jefremovas išleido Jono Strielkūno poezijos rinktinę, o Gerasimova – Aurimo Švedo pokalbius su Irena Veisaite *Gyvenimas turi būti skaidrus* kuklioje leidykloje „Probel-2000“, kuri neužsiima knygų reklama. 2015 m. Kaliningrade savo leidyklą „Phoca Books“ atidarė dar vienas lietuvių kalbos gerbėjas ir vertėjas Georgijus Jeriominas. Nuo 2019 m. jis leidžia knygų seriją *Šiuolaikinės lietuvių poezijos antologija* (*Antologija sovremennoj litovskoj poëzii*), o 2020 m. publikavo Jurgos Ivanauskaitės romaną *Ragana ir lietūs* (vertė Vasilkova); taip pat verčia iš vengrų, lenkų, bosnių, olandų kalbų. Visi paminėti vertėjai – asmenybės, kurios lemia lietuvių literatūros įvaizdį Rusijoje, o jų darbinis entuziazmas primena sovietmečio savilaidos kūrėjų entuziazmą.

Dar vienas būdas – leisti literatūros apžvalgas. Būtent tokį kelią pasirinkau pati, nes pastaruoju metu esu labiau ne vertėja, o lietuvių literatūros populiariojoja. Tikriausiai daug kam žinoma, kad 2015 m. Maskvoje buvo išleistas pirmas žurnalo *Inostrannaja literatura* (*Užsienio literatūra*) numeris apie lietuvių literatūrą. Daug konsultavausi su Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto darbuotojais, kūriau šį numerį su Rūta Mėlinskaite iš Lietuvos kultūros instituto. Tai buvo košmariškas darbas. Pirmą kartą susidūriau su tuo, kaip sunku išrinkti tokius lietuvių autorius, kuriuos tikrai skaitys Rusijoje, kurie sudomins. Juolab kad čia esama dvigubo uždavinio – tekstus reikia sudėti tarsi į puokštę, kad jie ne tik tarpusavyje kontrastuotų, bet ir papildytų vienas kitą. Tai – didžiulė atsakomybė. Tačiau darbas pavyko ir patiko žurnalui: lietuviškas numeris gavo Maskvos literatūros kritikų premiją „ZoIL“ už sudarymą, buvo išleistas dvigubu tiražu. Tada Lietuvos Respublikos šimtmečio proga 2018 m. išleidome dar vieną šio žurnalo lietuvišką numerį. Jame buvo paskelbta Jurgio Savickio, Liūnės Janušytės, Alfonso Nykos-Niliūno, Romualdo Granausko, Renatos Šerelytės, Marko Zingerio, Danutės Kalinauskaitės, Giedros Radvilavičiūtės, Sigito Parulskio, Kęstučio Navako, Mindaugo Kvietkausko, Lauros Sintijos Černiauskaitės, Mariaus Buroko, Giedrės Kazlauskaitės, Benedikto Januševičiaus, Aušros Kaziliūnaitės, Rimvydo Stankevičiaus kūrinių ar jų ištraukų; Jurgio Baltrušaičio, Petro Klimo, Algirdo Juliaus Greimo, Jono Meko, Tomo Venclovos egodokumentikos (vertė Čepaitis, Vasilkova, Gerasimova, Jeriominas, Jefremovas, Vitalijus Asovskis, Jelena Kločkovskaja, Tamara Perunova, Dalija Epšteinaitė-Kyjiv, Ala Asovskaja, Tatjana Kornejeva-Maceinienė, Julija Snežko, Marija Zavjalova). Vėlgi kalbant apie kontekstą, tais metais žurnalo numerių pavadinimai buvo: „Anglomanams: Muriel Spark, ir ne tik“, „Europos šiaurė: nauji vardai“, „Italijos pasakos“, „Prancūzija: darbotvarkė“ ir „Lietuva: šimtas“. Dabar leidėjai prašo, kad mes dar ką nors sugalvotume. Yra dvi idėjos, dėl kurių aš tariausi. Pirmą – tai Lietuvos moterų literatūra, gal net feministinis numeris, nes ši tema aktuali dabar Rusijoje. Antra – numeris apie Vilnių. „Šimtmečio“ numeryje turėjo būti skyrius „Mes be Vilniaus nenurimsim“, bet nepavyko jo paskelbti, nes iš tekstų nesusidarė „puokštė“. Skyriaus pagrindu buvo pasirinktas Briedžio *Vilnius: Savas ir svetimas*, kurio teksto fragmentą aš norėjau išversti, bet į planuojamą numerį jo dabar jau neįdėsi – knyga publikuota. Yra viena sudėtinga sąlyga, kurios reikia laikytis, dirbant su šiuo žurnalu: negalima įtraukti į numerį publikuotų vertimų į rusų kalbą. Dar, aišku, dėl žurnalo apimties jame gali būti skelbiami tik fragmentai. Numeris apie Vilnių priklausytų serijai apie pasaulio sostines, kurią skelbia šis žurnalas: neseniai buvo publikuoti numeriai, skirti Romai, Paryžiui, gal 2023 m. bus skirtas numeris ir Vilniui.

Po „šimtmečio“ numerio išsiplėtojo dar vienas puikus projektas, susijęs su lietuvių literatūra, nes ir pirmą, ir antrą lietuvišką numerį perskaitė jauni žmonės iš Sankt Peterburgo Polina Bojarkina ir Valerijus Otakovskis, kurie būtent dėl Lietuvos ir jiems įdomios lietuvių literatūros nusprendė sukurti naują skyrių savo internetinio literatūros žurnalo tinklalapyje „Perskaitymas“ („Pročtenie“) ir pavadino jį – „Geografija“. Lietuva buvo pirmą, kurią jie pasirinko pristatyti, vėliau pristatė Vengrijos, Japonijos, Indijos ir Italijos literatūras. Pristatydami Lietuvos literatūrą tinklalapio kūrėjai užsakė tekstus leidėjams ir vertėjams, surado ir surinko visus internetinius šaltinius, kuriuose galima paskaityti

lietuvių literatūros rusiškai. Tai ne vienkartinė publikacija – ir dabar jie nuolat stebi, kas vyksta, turi rubriką, kuri vadinasi „Šuoliais per Lietuvą“. Man ji labai patiko būtent dėl to, kad joje pristatomos ir knygos apie Lietuvą, ne tik pati literatūra. Tinklalapio kūrėjai tiesiog anonsuoja viską, nes suprato, kad trūksta sklaidos. Tai nėra Lietuvos institucijų nuopelnas; tai susidomėjimas, kilęs būtent dėl to, kad kažkas buvo nuveikta. „Perskaitymo“ tinklalapyje minėtos Ivano Limbacho leidyklos vyresnioji redaktorė Irina Kravcova rašo: „Kultūrų dialogas pirmiausiai remiasi kalbančiųjų suinteresuotumu vieni kitais. Jeigu jus sudomino lietuvių literatūra, vadinasi, dialogas, tiksliau dialogo pratęsimas yra įmanomas.“

Jokių vertimo reitingų neįmanoma sudaryti, nes tie reitingai yra mūsų – vertėjų – galvose. Pavyzdžiui, jei man svarbesnis Venclova, tai aš jį ir „stumiu“, o jei man svarbesnis Nyka-Niliūnas – tada aš ir įdedu jo dienoraščio fragmentą į žurnalą. Tarp kitko, iš to, kas publikuota žurnaluose, rusų skaitytojams įdomiausia autobiografinė proza, *non-fiction*, labai įdomi poezija. Beveik dėl visų lietuvių autorių tekstų, kuriuos mes sudėjome į minėtus *Inostrannaja literatura* numerius, klausta, ar išeis vėliau knyga. Greitai leidykloje „Baltrus“ bus išleista Jono Meko knyga *Laiškai iš niekur*, kurios fragmentų paskelbta „šimtmečio“ žurnale. Tačiau vis tiek yra sudėtinga rasti naujus namus-leidyklas kiekvienai patikusiai skaitytojams knygai. Žmonės nori skaityti, tačiau leidyklų, kuriose būtų galima išleisti knygas, – nelabai yra, galbūt jau reikia nusiraminti ir leisti lietuvių literatūros vertimus savilaidos būdu?

Lietuvių literatūra anglų kalba: sklaidos iššūkiai ir literatūros agentų poreikis

Jayde Will

„Latvian Literature“ platform

Rimas Užgiris

Vilniaus universitetas

Jayde Will

Lietuvių literatūros vertimais užsiimu beveik du dešimtmečius ir galiu pasakyti, kad propaguojant lietuvių literatūrą anglakalbėse šalyse žengtas naujas žingsnis, palyginti su pirmuoju Nepriklausomybės dešimtmečiu, kai būdavo sunku rasti leidėjų JAV, Jungtinėje Karalystėje ar Australijoje. Ir tuomet vertėjų buvo nemažai, tačiau rūpesčių keldavo leidyklų, norinčių leisti lietuvių literatūros vertimus, paieška. Pastaraisiais metais Lietuvos kultūros institutas pradėjo organizuoti užsienio leidėjų vizitus į Vilnių, būtent į Vilniaus knygų mugę. Tai prisidėjo prie lietuvių literatūros sklaidos pokyčių, nes leidėjai geriau susipažino su Lietuva, jos literatūrine situacija, o anksčiau daug kas nežinojo, kas tai yra Lietuva. Nemažai padėjo 2018 m. Londono ir 2017 m. Leipcigo knygų mugės. Tai dideli renginiai, suteikiantys galimybę atkreipti užsienio leidėjų dėmesį, supažindinti, kad yra tokia šalis, Lietuva. Panaši situacija buvo ir Latvijoje, ir tokie patys pokyčiai padėjo garsinti latvių literatūrą, kaip sakoma, tokie žingsniai *put us on the map*.

Pažymėtina ir tai, kad pasikeitė knygų pristatymo leidėjams strategija. Anksčiau Lietuvos kultūros institutas parengdavo lietuviškų knygų katalogą, jame būdavo pristatomi autoriai ir pateikiama kūrinių vertimų ištraukų. Tokia prieiga gali padėti, tačiau knyga turi būti pateikiama kiek kitaip. Norint atkreipti JAV, Jungtinės Karalystės ar Australijos leidėjų dėmesį, sužadinti norą skaityti reklamuojamą knygą, reikia visų pirma pateikti ištrauką iš jos pradžios – ne tik įdomiausią veiksmo vietą. Taip pat reikia įtraukti knygos apžvalgą, nes leidėjas nori žinoti, kaip siužetas vystosi nuo pradžios iki pabaigos, suprasti siužeto eigą. Reikia argumentuoti leidėjui, kodėl siūloma knyga įdomi, padaryti jiems įspūdį. Taip pat reikėtų ne tik susipažinti su leidėjais, bet ir nuodugniai išsiaiškinti bei suprasti, ko jie nori, ką daro, kaip jie mato savo leidybos darbų ateitį. To nebuvo daroma, tačiau pastaruoju metu Lietuvos kultūros institutas pradeda suvokti tokių pristatymų svarbą; Latvija šia linkme dirba taip pat, o Estija pradėjo gerokai anksčiau.

Kaip minėta, vertimams pristatyti puiki vieta yra didelio masto renginiai, pavyzdžiui, Londono knygų mugė. Po šios mugės, vykusios 2018 m., į anglų kalbą buvo išversta 16–17 lietuviškų knygų. Taigi pirmieji žingsniai jau žengti, dabar reikia rengti daugiau vertimų ir galvoti, kaip galima dar geriau juos pristatyti. Todėl reikia dirbti, ieškoti dar didesnių leidėjų, o svarbiausia – reklamuoti knygas. Žinoma, tai leidėjo atsakomybė, tačiau Lietuvos kultūros institutas gali prisidėti prie to, organizuodamas žiniasklaidos atstovų vizitus į Lietuvą, ieškodamas žmonių, rašančių knygų recenzijas, galinčių rašyti apie Lietuvą, jos literatūrą ir autorius. Galima pagrįstai manyti, kad šie žingsniai prisideda prie šalies ir jos literatūros įvaizdžio kūrimo ir keičia knygų leidimo užsienyje situaciją į gerąją pusę. Dabar reikia įdėti dar daugiau pastangų. Galima prisiminti skandinavų kino

atvejį – visiems žinomi švedų ar danų filmai, visi žino, kas yra Larsas von Trieras, ir priešio žinomumo prisidėjo didelės pastangos ir investicijos į savo kino industriją. Analogiškai, garsinant Lietuvos literatūrą pasaulyje, reikia toliau eiti tuo keliu, kuriuo pradėjome eiti.

Rimas Užgiris

Kaip poetas, išleidęs poezijos knygų, ir vertėjas, būtent poezijos, į anglų kalbą, noriu pritar-
ti Jayde'ui Willui, kad situacija gerėja. Drauge kyla noras ją kritikuoti ir atkreipti dėmesį,
kur dar esama problemų. XXI a. pradžioje daug lietuviškų knygų buvo verčiama į anglų
kalbą – Lietuvos kultūros institutas vertė knygą po knygos, tačiau, spausdintos Lietuvoje,
jos niekaip nepatekdavo į anglų kalbos literatūrinį pasaulį. Vertintina tai, kad tokia situa-
cija baigėsi, ir dabar dedama daugiau pastangų knygas leisti Jungtinėje Karalystėje ir JAV.
2018 m. Londono knygų mugė šiuo atžvilgiu daug prisidėjo – Lietuvos kultūros institutas
pasistengė, pakvietė leidėjus, buvo galimybė su jais susitikti asmeniškai, pristatyti knygas.
Tai labai svarbu. Tačiau išlikęs trūkumas, kad vertėjams toliau nepadedama rasti leidėjų.
Mūsų vertėjai nevažiuoja į užsienį ir beveik niekas nebeatvažiuoja pas mus. Neseniai iš-
spausdinti du mano versti Kęstučio Navako eilėraščiai žymiamame literatūros žurnale *The
Paris Review*. Ir tai padaryti pavyko dėl to, kad Vijay Seshadri – JAV poetas ir redaktori-
us – atvažiavo į Druskininkų festivalį, išgirdo skaitant Navaką, kalbėjosi su manimi – taip
pavyko su juo susitarti, kad paskaitytų eilėraščių, ir galiausiai juos išspausdino. Jaučiamas
tokio gyvo kontakto trūkumas, o ir agentų neturime. Kaip minėta, Willas dirba agentu
Latvijoje, taip pat ir Lietuvoje reikėtų žmogaus, gerai išmanančio anglų kalbos literatūrinį
pasaulį, nes patys vertėjai neturi galimybių atlikti tokį darbą – tam trūksta laiko ir ryšių.
Asmeniškai turiu išvertęs tekstų ištraukų, kurias pavyko išspausdinti žurnaluose – ne tik
eilėraščių, bet ir romanų, kaip antai *Pietinia kronikas* ar *Streka: romanas*, kurie puikiai
tikėtų būti išleisti užsienyje. Tačiau pritrūksta laiko rašyti leidėjams, aiškinti ir įrodinėti
jiems – tam reikia pagalbos, tačiau niekas tokio darbo nedirba. Katalogai, kuriuos rengia
Lietuvos kultūros institutas, daug kainuoja, o jų prasmingumą galima kvestionuoti – jie iš-
dalijami mugėse, tik ar atneša naudos – neaišku. Į leidėjus reikia kreiptis asmeniškai, siųsti
ištraukas ir ne tik ištraukas. Kaip Willas pabrėžė, romaną reikia paaiškinti ir asmeniškai
kreiptis į kiekvieną leidėją, o tai – agento darbas, agentų labai trūksta. Nemažai medžiagos
yra individualiai pririnkta – įvairių autorių, ypač poetų, tekstų ištraukų. Tačiau reikia su-
prasti, kad anglakalbėse valstybėse vertimai sudaro labai nedidelę knygų produkcijos dalį,
ir valdžia mažai remia jų leidimą. Todėl leidėjai labai atsargūs sprenddami, kurias knygas
spausdinti. Jei esi jiems nepažįstamas, paprastai į ištraukas net nebus pažiūrėta; ypač jei
tai poezija, leidėjai nori matyti visą knygą, perskaityti ir įvertinti viską. Tačiau kas vertėjui
mokės už tai, kad jis išvers visą poezijos knygą? Lietuvos kultūros institutas nemokės,
kol nebus kontrakto su leidėju, o kontrakto nebus, kol viskas neišversta. Tai sudėtinga
(„catch-22“!) situacija, iš kurios išeitys dvi: arba asmeniškai pažinoti leidėjus, arba keisti
sistemą, nes tiek leidėjai Jungtinėje Karalystėje ar JAV, tiek vertėjai nenori rizikuoti. Todėl
reikia spręsti, kaip asmeniškai pasiekti leidėjus, o tai priklauso ir nuo finansavimo, ir nuo
agentų. Taigi daug kas pasikeitė, tačiau po Londono knygų mugės niekas daugiau pas mus
neatvažiavo ir nesikreipia, todėl prarandami kontaktai su leidėjais. Visas darbas atitenka
vertėjams ir tai rodo didelį agentų poreikį.

Naujausia lietuvių literatūra Lenkijoje: vertimų apžvalga

Joanna Tabor

Varšuvos universitetas

Lietuvių literatūra nėra iš tų, kuri plačiai žinoma lenkų skaitytojams, tačiau knygos mylėtojai, besidomintys tuo, kas skaitoma gretimose šalyse, turėjo ir turi galimybę susipažinti su svarbiausiais Lietuvos knygų rinkos veikėjais. Per pastaruosius tris dešimtmečius į lenkų kalbą verčiamų lietuviškų knygų pavadinimų skaičius nuolat auga, o lietuvių autoriai tampa vis labiau atpažįstami, ypač jiems dalyvaujant literatūros festivaliuose ir verstinių knygų premijų konkursuose.

Nuo pokario iki paskutiniojo XX a. dešimtmečio Lenkijoje, kaip ir kitose sovietinio bloko šalyse, propaguojant „broliškų tautų“ kultūras, dažniausiai buvo leidžiami tie lietuvių autoriai, kurių tekstai atitiko socrealizmo kanoną. Taigi lenkų skaitytojai galėjo susipažinti su Vytauto Bubnio, Jono Avyžiaus, Mykolo Sluckio ar Eduardo Mieželaičio kūryba (dažniausiai ji buvo verčiama iš rusų kalbos). Vis dėlto verta pabrėžti, kad ir lietuvių klasika sulaukė deramo pristatymo: iš lietuvių į lenkų kalbą buvo išversti tokie kūriniai, kaip antai Kristijono Donelaičio *Metai* (*Pory roku*, vertė Zygmunt Ławrynowicz, Olsztyn-Białystok: Pojezierze, 1982¹), Antano Baranausko *Anykščių šilelis* (*Borek oniksztyński*, poetinis vertimas – Józef J. Rojek, filologinis vertimas – Józef Wajna, Olsztyn-Białystok: Pojezierze 1987²), Jono Biliūno „Liūdna pasaka“ (*Smutna opowieść*, vertė Anna Lau-Gniadowska, Warszawa: Czytelnik 1956), Vinco Mykolaičio-Putino *Altorių šešėly* (*W cieniu ołtarzy*, vertė Anna Lau-Gniadowska, Warszawa: PIW, 1959), Kazio Borutos *Baltaragio malūnas* (*Młyn Baltaragisa*, vertė Jerzy Bieniecki, Biruta Markuza-Bieniecka, Warszawa: PIW, 1986), Balio Sruogos *Dievų miškas* (*Las bogów*, iš rusų k. vertė Stanisław Majewski, Gdynia: Wydawnictwo Morskie, 1965), Icchoko Mero *Lygiosios trunks akimirką* (*Gra o życiu*, vertė Anastazja Stoberska ir Zygmunt Stoberski, Warszawa: PIW, 1968). Pasirodė kelios antologijos – ir prozos, ir poezijos, iš kurių lenkų skaitytojai galėjo susipažinti su Žemaitės apsakymais, Maironio ar Salomėjos Nėries eilėraščiais (pvz., Zygmunto Stoberskio sudaryta *Tam gdzie malwy lśnią czerwone*, Warszawa: PWN, 1973).

Baltijos šalims atkūrus Nepriklausomybę, visoje Europoje išaugo susidomėjimas Lietuvos, Latvijos ir Estijos kultūromis, o Lenkijoje, savaimė suprantama, ypač daug dėmesio skirta artimiausios kaimynės literatūrai. XX a. pabaigoje žinomiausias lietuvių rašytojas Lenkijoje buvo (ir tikriausiai tebėra) Tomas Venclova. Jo kūrybinis bendradarbiavimas ir draugystė su Czesławu Miłoszu nuskambėjo ir Lenkijoje, ir lenkų emigracijoje. Vieša Venclovos ir Miłoszo diskusija, Lenkijoje žinoma kaip „Dialog o Wilnie“, o Lietuvoje – „Vilnius kaip dvasinio gyvenimo forma“, buvo paskelbta Jerzy'o Giedroycio redaguotame žurnale *Kultura* Paryžiuje 1979 m. ir tapo pirmuoju rimtu lenko ir lietuvio

¹ Anksčiau, 1933 m. buvo išėjęs smarkiai redaguotas Kazimierz Pietkiewicziaus Donelaičio poemos vertimas pavadinimu „Metai. XVIII amžiaus valstiečių gyvenimo vaizdai“ („Rok. Obrazy z życia chłopów w XVIII wieku“).

² *Anykščių šilelis* lenkų kalba išleistas dar 1909 m. Vilniuje, vertė Stefania Jabłońska.

viešu pokalbiu po Antrojo pasaulinio karo. Diskusija žurnale *Kultura* buvo plėtojama po dešimtmečio – 1989 m. pasirodė Venclovos „Atviras laiškas lietuviams ir Lietuvos lenkams“ („List otwarty do Litwinów i Polaków Litwy“) ir Miłoszo straipsnis „Apie lenkų ir lietuvių konfliktą“ („O konflikcie polsko-litewskim“). Tais pat metais Paryžiuje lenkų kalba publikuota Venclovos poezijos rinktinė *Pašnekesys žiemą*, kurią sudarė žymus lenkų poetas, vertėjas, literatūros kritikas, disidentas Stanisławas Barańczakas, pratarinę parašė Nobelio premijos laureatas Josifas Brodskis (*Rozmowa w zimie*, Paryž: Zeszyty Literackie 1989; 1991 ir 2001 m. buvo išleistos papildytos laidos). 1995 m. pasirodė esė rinkinio *Vilties formos* vertimas (*Kształty nadziei*, vertė Stanisław Barańczak, Czesław Miłosz ir kt., Warszawa: Niezależna Oficyna Wydawnicza, 1995); jam pratarinę parašė kitas garsus lenkų intelektualas Adamas Michnikas. Venclovos knygos Lenkijoje leidžiamos nuolat (kartais verčiamos iš lietuvių, kartais – iš anglų kalbos), daugiausiai leidykloje „Fundacja Zeszytów Literackich“. Lenkų skaitytojams prieinamos, be kitų, šio autoriaus knygos: *Vilniaus gidas* (*Wilno: Przewodnik*, vertė Beata Piasecka, Vilnius: Paknio leidykla, 2001), esė apie Vilnių rinkinys (*Opisać Wilno*, vertė Alina Kuzborska, Warszawa: Zeszyty Literackie, 2006), nauja poezijos rinktinė (*Obrócone w ciszę*, vertė Stanisław Barańczak ir kt., Warszawa: Zeszyty Literackie, 2017), atsiminimų knyga *Nelyginant šiaurę magnetą* (*Magnetyczna północ*, vertė Martyna Ochab, Warszawa: Zeszyty Literackie, 2017). Už savo indėlį plėtojant lenkų ir lietuvių kultūrinį dialogą Venclova Lenkijoje yra ne kartą apdovanotas, taip pat Didžiuoju kryžiumi už nuopelnus Lenkijos Respublikai ir Aukso medaliu už nuopelnus kultūrai *Gloria Artis*.

Pagal knygų, išverstų į lenkų kalbą, kiekį išsiskiria ir Grigorijus Kanovičius. Kanovičiaus romanų vertimus iš rusų kalbos sistemingai leidžia Seinų „Pogranicze“ leidykla (pvz., *Ožiukas už pora skatikų – Koziolek za dwa grosze*, 1994; *Nenusigręžki nuo mirties – Nie odwracaj twarzy od śmierci*, 2001; *Žydų parkas – Park niepotrzebnych Żydów*, 2005; *Miestelio romansas – Ballada o miasteczku*, 2019), kurios pagrindinis siekis yra kurti ir plėtoti skirtingų kultūrų, ypač artimų, ryšius.

Greta lenkų ir lietuvių santykių bei abi tautos siejančio žydų likimo lenkų skaitytojus praėjusio šimtmečio pabaigoje domino ir tai, kas lietuvių literatūroje savita, kitoniška. Vienas iš pirmųjų „tipiškai lietuviškos“ poezijos reprezentantų buvo Marcelijus Martinaitis, kurio dvikalbė poezijos rinktinė (su „Kukučio baladėmis“) pavadinimu *Wiersze podobne do Litwy / Eilėraščiai panašūs į Lietuvą* sudarė ir išvertė Alicja Rybalko (Sejny: Pogranicze, 1995). Ši vertėja yra daug nusipelnusi lietuvių literatūros vertimo į lenkų kalbą srityje. Galima sakyti, kad XX–XXI a. sandūroje ji įvedė šiuolaikinę lietuvių literatūrą į lenkų skaitytojų akiratį. 2001 m. pasirodė Rybalko sudaryta naujausios lietuvių literatūros antologija *Mindaugo sapnas* (*Sen Mendoga: Antologia literatury litewskiej lat dziewięćdziesiątych*, vertė Biruta Markuza Białostocka, Danuta Brodowska, Teresa Dalecka, Małgorzata Kasner, Krystyna Marczyk, Wojciech Piotrowicz, Jagoda Rogoża, Alicja Rybalko, Warszawa: Książka i Wiedza). Antologijoje pristatyti autoriai: Vytautas P. Bložė, Justinas Marcinkevičius, Judita Vaičiūnaitė, Sigita Geda, Nijolė Miliauskaitė, Kornelijus Platelis, Donaldas Kajokas, Aidan Marčėnas, Sigita Parulskis, Gintaras Grajauskas, Romualdas Granauskas, Jurgis Kunčinas, Vanda Juknaitė, Ričardas Gavelis, Jurga Ivanauskaitė, Marius Ivaškevičius ir kiti.

Tuo pat metu knygynus pasiekė lietuvių prozos naujovės reprezentuojančios atskiros knygos. Labai populiarūs, skaitytojų, šiuolaikinės literatūros „gurmanų“ itin vertinama leidykla „Czarne“ išleido jaunesnės kartos lietuvių rašytojo Mariaus Ivaškevičiaus apsakymų rinkinį *Istorija nuo debesies* (*Historia z chmury*, vertė Jagoda Rogoża, Wołowiec: Czarne, 2001). Būtent leidybos vieta lėmė nemažą susidomėjimą šia knyga, nes leidykla „Czarne“ (įkurta 1996 m. žymaus lenkų rašytojo Andrzejiaus Stasiuko ir leidėjos Monikos Sznajderman), publikuojanti meninėmis ambicijomis pasižyminčią įvairios stiliškos literatūrą, daugeliui skaitytojų buvo literatūros kokybės garantija, ypač XX–XXI a. sandūroje. Tais pat metais pasirodė ir Herkaus Kunčiaus, kito lietuvių prozos modernizuotojo, knyga *Mano kova bambino* (*Moja walka bambino*, vertė Izabela Korybut-Daszkiewicz, Białystok: Kartki, 2001).

Pirmieji naujo tūkstantmečio metai buvo reikšmingi lietuvių literatūros vertimui Lenkijoje ir dėl to, kad tuo laiku atėjo nauja vertėjų karta – pirmieji lituanistinių (baltistikos) studijų absolventai (-ės), daugiausia baigę Varšuvos universitetą, bet ir kitas aukštąsias mokyklas (lituanistikos centrai veikia Poznanės ir Krokuvos universitetuose). Šios kartos vertėjai paprastai neturi lietuviškų šaknų, lenkų kalba jiems yra gimtoji, o lietuvių – išmokta, jie yra gerai susipažinę su lietuvių literatūra, vertina ją be sentimentų, užsienio skaitytojo žvilgsniu. Šių vertėjų ratas kasmet didėja, tad, tikėtina, gausės ir lietuvių literatūros knygų lenkų kalba skaičius.

Pirmuoju XXI a. dešimtmečiu lietuvių literatūrą, be minėtos „Pogranicze“, ėmė aktyviai propaguoti Varšuvos leidykla „Ex Libris“ (šiuo metu neveikia). Joje atskirų poezijos rinkinių lenkų kalba sulaukė ir vienas iš reikšmingiausių lietuvių poetų Sigitas Geda: 2002 m. išleistas rinkinys *Jotvingių mišios* (*Msza Jaćwingów*, vertė Sigitas Birgelis, Izabela Korybut-Daszkiewicz, Łucja Matusiak, Marcin Niemojewski, Joanna Tabor, 2002), o po kelerių metų – *Miegantis Teodendronas* (*Śpiący Teodendron*, vertė Agnieszka Rembiałkowska, 2006). 2002 m. Lenkijoje pasirodė du svarbūs XX a. pabaigos lietuvių romanai: Jurgio Kunčino *Tūla* (*Tula*, vertė Alina Kuzborska, Sejny: Pogranicze) bei Ričardo Gavelio *Jauno žmogaus memuarai* (*Wspomnienia młodego człowieka*, vertė Joanna Tabor, Warszawa: Ex Libris). Dar po metų „Ex Libris“ išleido ir Leonardo Gutausko *Laiškus iš Viešvilės* (*Listy z Wieszwili*, vertė Joanna Tabor), o „Tygiel kultury“ Lodžėje – dvi poezijos knygas: Gintaro Grajausko (*Przebrany Grajewski*, vertė Alicja Rybałko) ir Bložės kūrybos rinktinės (*Wiersze*, vertė Zuzanna Jaroszkiewicz, Izabela Korybut-Daszkiewicz, Jagoda Rogoża, Alicja Rybałko).

Leidykla „Czarne“, publikavusi Ivaškevičiaus apsakymų rinkinį, nusprendė lenkų skaitytojams pasiūlyti kitos populiarios lietuvių rašytojos – Renatos Šerelytės – kūrybos: 2004 m. pasirodė Rybałko išverstas apsakymų rinkinys *Lėdynmečio žvaigždės* (*Gwiazdy epoki lodowcowej*), po metų tos pačios vertėjos romanas *Vardas tamsoje* (*Imię w ciemności*).

2008 m. pirmojo savo romano vertimo sulaukė Sigitas Parulskis – *Trys sekundės dangaus* išleido viena iš seniausių prestižinė Varšuvos leidykla „Czytelnik“ (*Trzy sekundy nieba*, vertė Izabela Korybut-Daszkiewicz). Kitos epochos lietuvių kareivio patirtį lenkų skaitytojams ėmėsi priartinti Tautinės atminties institutas, publikavęs partizano Liongino Baliukevičiaus-Dzūko dienoraštį (*Dziennik partyzanta Dzūkasa*, vertė Ona Vaičiulytė-

Romančuk, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2012). Netrukus skaitytojai galėjo susipažinti su reikšminga Vandos Juknaitės knyga *Tariamas iš tamsos* (*Słowa w ciemności*, vertė Zuzanna Mrozikowa, Kielce: Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, 2013).

Į lietuvių literatūros sklaidą įsitraukė Vroclave įsikūrusi organizacija „Kolegium Europy Wschodniej“ („Rytų Europos kolegija“), kurios viena iš veiklos sričių – buvusios Abiejų Tautų Respublikos kraštų kultūros propagavimas Lenkijoje, literatūros leidyba. Pastaraisiais metais ši organizacija pasižymi aktyvia lietuvių literatūros leidybos veikla. 2014 m. ji išleido Lenkijoje jau pažįstamo rašytojo Herkaus Kunčiaus romaną *Lietuvis Vilniuje* (*Litwin w Wilnie*, vertė Michał Piątkowski, Wojnowice: KEW), po metų *Lietuvio ir lenko pokalbį* – eseistinį to paties autoriaus ir Piotro Kępińskiego dialogą, kurio pavadinimas paremtas aliuzija į žinomą Augustino Rotundo tekstą iš XVI a. (*Rozmowa Litwina z Polakiem*, vertė Kamil Pecela, Wojnowice: KEW).

2015 m. buvo išskirtiniai lietuvių literatūrai Lenkijoje: be minėto Kunčiaus ir Kępińskiego *Pokalbio*, knygynų lentynose pasirodė Alvydo Šlepiko romanas *Mano vardas – Marytė* (*Mam na imię Marytę*, vertė Paulina Ciucka, Wrocław: KEW), Kristinos Sabaliauskaitės tetralogijos *Silva rerum* pirmoji dalis (vertė Izabela Korybut-Daszkiewicz, Kraków: Znak) bei Kornelijaus Platelio poezijos rinktinė (*Oda na pękniętą wazę*, vertė Adam Pomorski, Rasa Rimickaitė, Wojnowice: KEW). *Silva rerum* ir *Mano vardas – Marytė* sulaukė didelio ir skaitytojų, ir kritikų dėmesio, tad galiausiai abi knygos pateko į Vidurio Europos literatūrinės premijos „Angelus“ (Literacka Nagroda Europy Środkowej Angelus) finalinį penketuką – tai buvo beprecedentis įvykis.

Greta jų lietuvių fantastinę literatūrą Lenkijos knygų rinkoje reprezentuoja Andriaus Tapino *Vilko valanda* (*Wilcza godzina*, vertė Laurynas Candravičius, Kraków: SQN, 2017), kuri *steampunk* šalininkų forumuose sulaukė pozityvių recenzijų. O *Silva rerum* gerbėjai jau gali susipažinti su pamėgtų herojų tolesniais likimais – 2018 m. pasirodė antrasis romano tomas, šįkart išleistas Varšuvoje, leidykloje „Wydawnictwo Literackie“ (vertė, kaip ir pirmąjį, Izabela Korybut-Daszkiewicz). Toliau tęsėsi pažintis ir su šiuolaikine lietuvių poezija. 2017–2018 m. pasirodė trys svarbūs, skirtingos poetinės stilistikos kūrybą pristatantys rinkiniai: Nijolės Miliauskaitės *Uždraustas įeiti kambarys* (*Pokój bez wstępu*, vertė Alina Kuzborska, Agnieszka Rembiałkowska, Sejny: Pogranicze, 2017), Vlado Braziūno *Stalo kalnas* (*Stół góra ołtarza*, vertė Agnieszka Rembiałkowska, Sejny: Pogranicze, 2018) ir Eugenijaus Ališankos *Turite teisę tylėti* (*Zastrzegam sobie prawo do milczenia*, vertė Paulina Ciucka, Poznań: WBPICAK, 2018). Ypač džiugina tai, kad vis daugiau vertėjų imasi – ir sėkmingai – poezijos vertimų, dėl to poezijos gerbėjai Lenkijoje yra nuolat supažindinami su lietuvių poetų kūryba, skelbiama ir literatūrinėje spaudoje, ir autoriniais rinkiniais.

2019-ieji – dar vienas „aukso amžius“ lietuvių literatūros vertimams Lenkijoje ne tik kiekybiniu požiūriu (pasirodė penkios lietuvių autorių knygos), bet ir visų pirma dėl jų reikšmingumo. Pagaliau lenkų skaitytojai turi galimybę perskaityti sukrečiantį Dalios Grinkevičiūtės dokumentinį pasakojimą *Lietuviai prie Laptevų jūros* (*Litwini nad Morzem Łaptiewów*, vertė Kamil Pecela, Wojnowice: KEW) ir vieną iš svarbiausių XX a. pabaigos lietuvių romanų – Ričardo Gavelio *Vilniaus pokerį* (*Wileński poker*, vertė Kamil Pecela,

Wojnowice: KEW). Abi knygas išvertė Kamilis Pecela – vertėjas, kuris pastaraisiais metais dirba labai intensyviai ir bene kasmet pristato lenkų skaitytojams naują lietuvių autorių knygą. Tais pat metais jo išversta pasirodė dar viena Herkaus Kunčiaus knyga – *Lietuviškos apybraižos (Obrazki litewskie)*, Lublin: Warsztaty Kultury), o leidykloje „Pogranicze“, taip pat daug nuveikusioje propaguojant lietuvių literatūrą ir kultūrą, – nepaprastai įdomi Irenos Veisaitės pokalbių su Aurimu Švedu knyga *Gyvenimas turi būti skaidrus (O godne życie)*, vertė Beata Kalėba). Tokią įvairią plejadą papildė Gintaro Bleizgio poezijos rinkinys *Jonas Krikštytojas (Jan Chrzciciel)*, vertė Zuzanna Mrozkowa, Warszawa: Convivo).

2020-aisiais pasirodė dar keturios įdomios ir skirtingos leidybinės iniciatyvos: Birutės Jonuškaitės romanas *Maranta*, susijęs su lenkiškomis realijomis, – jo veiksmas vyksta Seinų krašto lietuvių bendruomenėje (*Maranta*, vertė Agnieszka Rembiałkowska, Sejny: Pogranicze), Giedros Radvilavičiūtės esė *Šiąnakt aš miegosiu prie sienos (Dzisiaj śpię od ściany)*, vertė Małgorzata Gierałtowska, KEW, Wojnowice: KEW), Sigito Parulskio romanas *Tamsa ir partneriai (Ciemność i partnerzy)*, vertė Izabela Korybut-Daszkiewicz, Wołowiec: Czarne) ir Agnės Žagrakalytės poezijos rinkinys *Štai (Właśnie)*, vertė Agnieszka Rembiałkowska, Gdańsk: Europejski Poeta Wolności). Visos šios knygos buvo pastebėtos ir sulaukė pripažinimo – už Jonuškaitės romano *Maranta* vertimą Agnieszka Rembiałkowska buvo nominuota Gdynės literatūrinei premijai (Nagroda Literacka Gdynia) vertimo kategorijoje; Radvilavičiūtės esė ir Parulskio romanai buvo įtraukti į sąrašą knygų, nominuotų „Angelus“ premijai (*Tamsa ir partneriai* pateko į finalinį penketuką), o Žagrakalytės poezijos rinkinys pasiekė 2020 m. Europos laisvės poeto premijos (Nagroda Europejski Poeta Wolności) finalą. Kaip matyti, lietuvių literatūros knygos vis labiau matomos Lenkijos leidybos rinkoje – šis nuopelnas priklauso tokioms leidykloms, kaip antai „Pogranicze“, „Kolegium Europy Wschodniej“ ar „Warsztaty Kultury“ Liubline, kurios angažuojasi mūsų kaimynų kultūros sklaidai. Bet visų pirma tai nuopelnas aktyvių, talentingų, kasmet naujos patirties įgyjančių vertėjų – minėtini Paulina Ciucka, Małgorzata Gierałtowska, Izabela Korybut-Daszkiewicz, Alina Kuzborska, Zuzanna Mrozkowa, Kamil Pecela, Agnieszka Rembiałkowska ir kiti. Prie jų prisideda jauni baltistikos studijų absolventai, dalyvaujantys vertėjų dirbtuvėse, kurias rengia Lietuvos rašytojų sąjunga „Paribio“ („Pogranicze“) centre Krasnagrūdoje, publikuojantys savo vertimus kultūrinėje spaudoje. Lietuvių literatūros vertimus nuolat skelbia lenkų kultūrinė periodika, pavyzdžiui, žurnalai *Krasnogruda*, *Dekada literacka*, *Zeszyty Literackie*, *Tekstualia*, *Borussia*, *Czas literatury*, *Fabularie*, *Herito* ir daugelis kitų³.

2021 m. spėjo pasirodyti Kristinos Sabaliauskaitės romano *Silva rerum* trečiasis tomas (vertė Kamil Pecela, Kraków: Wydawnictwo Literackie), kurio pristatymą lydėjo autorės pokalbis su Nobelio premijos laureate Olga Tokarczuk, skirtas, be kitų dalykų, istorinio romano klausimui, bei Mariaus Buroko poezijos rinkinys *Čia gyveno Jona (Tu mieszkał Jonasz)*, vertė Agnieszka Rembiałkowska, Lublin: Warsztaty Kultury). Lietuvių eilėraščiai kelerius metus dalyvauja kasmetiniame poezijos ir vertimų projekte „Eilės mieste“ („Wiersze w mieście“), lietuvių poetai įsitraukia į tarptautinius menininkų ir vertėjų susiti-

³ Verta paminėti labai svarbų prestižinio žurnalo *Literatura na świecie* lietuvišką numerį (2005, Nr. 1–2), kuriame pristatyta visa plejada šiuolaikinių lietuvių rašytojų.

kimus, rengiamus Gorajeco sodyboje Pakarpatės vaivadijoje (Międzynarodowe Spotkania Translatorsko-Artystyczne Gorajec), dalyvauja „literatūriniuose seimeliuose“ Krasnagrūdoje, festivalio „Poezijos pavasaris“ renginiuose Seinų krašte (rengiami Lenkijos lietuvių bendruomenės iniciatyva) ir Varšuvos universitete (iniciatoriai – baltistikos studentai).

Leidybos laukia, be kitų, Undinės Radzevičiūtės romanas *Žuvys ir drakonai*, Jurgos Vilės ir Linos Itagaki *Sibiro haiku* (abu vertė Małgorzata Gierałtowska), Aleksandro Štromo *Laisvės horizontai* (vertė Kamil Pecela) ar Birutės Jonuškaitės *Maestro* (vertė Joanna Tabor). Rengiami keli naujausios lietuvių poezijos rinkiniai (vertė Agnieszka Rembiałkowska, Paulina Ciucka). Savo valandos dar laukia keli lietuvių literatūros klasikos kūriniai: šiuo metu verčiamas Antano Škėmos romanas *Balta drobulė* ir Romualdo Granausko proza.

Ši apžvalga pirmiausia sutelkta į grožinę literatūrą, ji neapima visos lietuviškų knygų vertimo panoramos Lenkijoje, pavyzdžiui, mokslinės, specializuotos literatūros publikacijų ar vaikų literatūros, kuri taip pat pristatoma Lenkijos knygų rinkoje (iki šiol dažniausiai verstos Kęstučio Kasparavičiaus ir Linos Žutautės knygos). Tačiau ši apžvalga rodo, kad knygos vertimui pasirenkamos neatsitiktinai – akivaizdžios vertėjų pastangos pristatyti lenkų skaitytojams labiausiai reprezentatyvius šiuolaikinės lietuvių literatūros autorius ir kūrinius, atsižvelgti į stilistinę ir žanrinę įvairovę. Kaip matyti, lietuvių literatūros vertimus publikuoti dažniausiai imasi tos leidyklos, kurios tikslingai užsiima Rytų Vidurio Europos kultūrų sklaida („Pogranicze“, „Kolegium Europy Wschodniej“, „Warsztaty Kultury“), tačiau ir didžiosios prestižinės leidyklos (pvz., „Znak“, „Wydawnictwo Literackie“, „Czarne“, „Czytelnik“) nevengia leisti literatūros iš už šiaurės-rytų sienos, nors šiuo atveju daugiau lemia autoriaus ir ne mažiau (pastaruoju metu vis labiau) vertėjo individuali pozicija ir kontaktai. Reikia pažymėti, kad lietuvių literatūros leidybą Lenkijoje nuolat remia Lietuvos kultūros institutas, ir didelė dalis pastaraisiais metais išleistų vertimų iš lietuvių kalbos galėjo pasirodyti būtent dėl to, kad juos rėmė ši įstaiga.

Taigi – nors lietuvių literatūra Lenkijoje traktuojama kaip nišinė, o publikuoti vertimai ne visada pasiekia platųjį skaitytoją, lietuvių knygų, prieinamų lenkų skaitytojams, skaičius nuolat didėja, galima tikėtis, kad ši tendencija išliks, ko visi mes sau linkime.

Lietuvių literatūros pristatymas Prancūzijoje: tarp *Dievų miško* ir *Vilniaus pokerio*

Vytautas Bikulčius

Vilniaus universitetas

Viena iš problemų, kylančių skleidžiant lietuvių literatūrą užsienyje, apie kurią jau buvo užsiminta ir anksčiau, – pirmiausia vertėjo, tarpininko asmenybės klausimas. Jis tapo ypač aktualus po 1989 m., prasidėjus persitvarkymo laikotarpiui tuometėje Sovietų Sąjungoje ir Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Iki tol vertimai priklausė nuo Maskvos valios: sovietinių respublikų literatūrą vertė ir leido (ne tik prancūzų kalba) Maskvos „Progreso“ leidykla. Kartais ji pataikydavo ir išleisdavo tikrai gerą lietuvių literatūros kūrinį. Pavyzdžiui, stebina tai, kad pirmoji lietuvių literatūros knyga, išversta į prancūzų kalbą, – 1967-aisiais, dar nelaisvės metais, išleistas Balio Sruogos *Dievų miškas*. Ir tik gerokai vėliau pasirodė Jono Avyžiaus, Leonido Jacinevičiaus, Mykolo Sluckio kūrybos vertimai.

1989 m. pirmieji lietuvių literatūros vertimai pasirodė garsiaame Prancūzijos literatūriname žurnale (mėnraštys) *Europe*, kurį įkūrė dar Romainas Rolland'as 1923 m. Šių vertimų autorius – Michelis Chicouène'as, lietuvių kalbos dėstytojas Paryžiaus Rytų kalbų institute (čia dėstomos Rytų Europos kalbos, lietuvių kalba – nuo 1969 m.), parašęs, be kita ko, ir lietuvių kalbos vadovėlį prancūzų studentams. Chicouène'as minėtame žurnale pateikė dviejų eilėraščių vertimus – Maironio „Pavasaris“ ir Marcelijaus Martinaičio „Kukutis pasakoja apie savo trobą“. Tai buvo pirmoji naujojo lietuvių literatūros vertimo etapo kregždė.

Vis dėlto labiausiai nustebino 1990 m. išleistas Juozo Baltušio romanas *Sakmė apie Juzą*, tiesa, verstas iš rusų kalbos, bet patariant Genovaitei Kačiuškienei (vertė Denise Yoccoz-Neugnot). Net autoriaus pavardė buvo transkribuota pagal tarimą, o ne taip, kaip yra užrašyta lietuvių kalba. Tais metais Baltušio kūrinys buvo pripažintas geriausiu užsienio rašytojų romanu Prancūzijoje. Prancūzus visada domino egzotika, barbarai, o nuo seniausių laikų Lietuva prancūzams asocijuojasi su barbarybe, siekiančia net „Rolando giesmę“, kur neapkrikštyta prūsų gentis – sembai – prilyginama barbarams, nors savo kovingumu nenusileido prancūzams; ar mums geriau žinomą Prospero Mérimée „Lokį“. Baltušio pasisėkimas buvo didžiulis, tačiau 1991 m. išėjęs Sauliaus Tomo Kondroto romanas *Žalčio žvilgsnis*, verstas Ugnės Karvelis, tokio dėmesio nebesulaukė.

Ugnė Karvelis, turėjusi didelę leidybos patirtį „Gallimard“ leidykloje, daug prisidėjo prie lietuvių literatūros populiarinimo, kai tik Lietuva atgavo nepriklausomybę. Jos dėka tas pats žurnalas *Europe* keliskart skyrė numerį Baltijos šalių literatūrai. 1992 m. pačios Ugnės buvo išversti ir prozininkai – Juozas Aputis, Ričardas Gavelis, Jurga Ivanauskaitė, Sauliaus Tomo Kondroto novelės, ir poetai – Marcelijus Martinaitis, Justinas Marcinkevičius, Salomėja Nėris, Eduardas Mieželaitis, Gintaras Patackas, Sigitas Geda. Vėliau ji daug jėgų įdėjo rengiant Orsay muziejuje M. K. Čiurlionio parodą, o tapusi Lietuvos ambasadore prie UNESCO, daug nuveikė Lietuvos kultūros labui. Tais pačiais 1992 m. U. Karvelis išleido ir knygėlę *Septyni lietuvių poetai (Sept poètes lithuaniens)*, kurioje

paskelbė jos pačios versta Kristijono Donelaičio „Rudens gėrybių“ fragmentą iš *Metų*, Maironio, Jono Aisčio, Nijolės Miliauskaitės, Vinco Mykolaičio-Putino, Salomėjos Nėries eilėraščių.

Taip pat galima pažymėti, kad iš visų poetų Prancūzijoje labiausiai sekėsi Marcelijui Martinaičiui, nes pastaraisiais dešimtmečiais jo vienintelio kūryba 1997 m. yra išleista atskira knygele, tiesa, nedidele, 72 puslapių, pavadinta – *Debesų lieptas* (*Passerelle de nuages*, vertė Ugnė Karvelis).

Tais pačiais 1997 m. Birutė Ciplijauskaitė kartu su Nicole Laurent-Catrice išleido knygą *Dvidešimt šiuolaikinių lietuvių poetų* (*Vingt poètes lituaniens d'aujourd'hui*), į kurią įėjo Eugenijus Ališanka, Romas Daugirdas, Janina Degutytė, Sigitas Geda, Donaldas Kajokas, Justinas Marcinkevičius, Aidas Marčėnas, Jonas Mekas, Nijolė Miliauskaitė, Henrikas Nagys, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Gintaras Patackas, Kornelijus Platelis, Birutė Pūkelevičiūtė, Antanas Maceina ir kiti.

1997-ieji buvo laimingi metai lietuvių literatūrai, nes dar vienas literatūrinis žurnalas *Le Croquant* (jo pavadinimas reiškia – „traškus“) išleido numerį, skirtą lietuvių literatūrai. Jame buvo pristatyti tokie prozininkai, kaip antai Juozas Aputis, Marius Ivaškevičius, Valdas Papievis, ir poetai – Marcelijus Martinaitis, Nijolė Miliauskaitė.

Jau kitais keliais į Prancūziją atėjo Rūta Šepetys su romanu *Tarp pilkų debesų* (2011). Ši knyga sulaukė įvertinimo kaip geriausias jaunimui skirtas romanas, parašytas užsienio rašytojo. Vėliau buvo išleisti kiti šios autorės romanai: *Nelengvu keliu* (2013), *Druska jūrai* (2016) ir *Kuždesių fontanas* (2020).

Šiandien lietuvių literatūra toliau skinasi kelią į Prancūziją. Didžiulio pasisekimo sulaukė 2015 m. išleistas Ričardo Gavelio romanas *Vilniaus pokeris*, kurį vertė Margarita Barakauskaitė-Le Borgne, gyvenanti Prancūzijoje. Prancūzijoje labai svarbu, kuri leidykla išleidžia knygą. Šepetys savo knygas išleido didžiausioje Prancūzijos leidykloje „Gallimard“, o, pavyzdžiui, Baltušį išleidusi leidykla nėra tokia garsi, tačiau kadangi knyga sulaukė tokios sėkmės tarp skaitytojų, dabar romanas leidžiamas pakartotinai kišeninio formato leidiniais ir yra toliau mielai perkamas ir skaitomas. Reikia turėti galvoje, kad Prancūzijoje iš pradžių romanas leidžiamas normaliu formatu, ir jo kaina svyruoja tarp 22 ir 25 eurų, o po to, kai atslūgsta pirkimo banga, išleidžiami kišeninio formato leidiniai, kurie būna dviem trečdaliais pigesni. Ši Baltušio knyga iš pradžių kainavo apie 24 eurus, o kišeninis formatas – tik 8 eurus. Atpigusi knyga tampa prieinama didesniai skaitytojų ratui. Leidykla Gavelio romano dar nesiryžta leisti kišeniniu formatu, vadinasi, kol kas ši knyga yra gerai perkama. Be to, teko pastebėti, kad Paryžiaus knygynuose jis net pačių darbuotojų yra labai giriamas ir rekomenduojamas, vadinamas įdomiu ir netikėtu. Prie knygos viršelio pritvirtinamas kurio nors knygyno darbuotojo atsiliepiamas, kuris yra ir rekomendacija skaitytojui. Reikia pažymėti, kad Gavelio romaną vienaip ar kitaip reklamavo apie dvi dešimtis Prancūzijos laikraščių ir žurnalų. Tai rodo, kad jis sulaukė didžiulio pasisekimo.

2017 m. pasirodė Jaroslavo Melniko knyga *Tolima erdvė* (vertė M. Barakauskaitė-Le Borgne). Ji Prancūzijoje pristatyta kaip fantastinio plano romanas, o šitokia literatūra Prancūzijoje turi savo auditoriją. 2018 m. pasirodė Karolinos Paliulis versti lietuvių lite-

ratūros pradininko Kristijono Donelaičio *Metai*. Išleido leidykla „Classiques-Garnier“, kuri orientuojasi į mokslinę literatūrą, labiau skirtą literatūros tyrėjams. 2020 m. publikotas Valdo Papičio romanai *Eiti* (vertė Karolina Paliulis). Leidykla „Le Soupirail“ nėra iš garsiųjų, tačiau jau teko skaityti žinutes apie šią knygą dienraštyje *Le Monde*, todėl galbūt romanai bus pastebėti. 2020 m. išėjo ir Jaroslavo Melniko knyga *Maša, arba Postfašizmas*, tik prancūziškai pavadinta *Maša, arba Ketvirtasis reichas*. 2020 m. pradžioje pasirodė ir Alvydo Šlepiko romanai *Mano vardas – Marytė*, kurio pavadinimas prancūziškai *À l'ombre des loups* (*Vilkų šešėlyje*, vertė Marija-Elena Bacevičiūtė). Įdomu, kad šiuo kūriniu leidėjas (garsi leidykla „Flammarion“) susidomėjo, paskaitęs anglišką šio romano vertimą. Kaip matyti, lietuvių literatūra Prancūzijoje ima skleisti visa savo tiek literatūros rūšies, tiek žanro įvairovę.

Reikėtų paminėti ir nuo 2001 m. kartą per metus leidžiamą žurnalą *Cahiers Litvaniens* (*Lietuviški sąsiuviniai*), kurio redaktorius Philippe'as Edelis – geras Lietuvos draugas, nuolat informuojantis prancūzus, kas dedasi Lietuvoje. Jis praktiškai kasmet pristato prozininkus (daugiausia verčia noveles) ir poetus. Nuo žurnalo leidybos pradžios iki šių dienų buvo publikuoti: Jurgis Savickis (novelės), Kazys Saja, Jono Biliūno „Kliudžiau“ ir „Brisiaus galas“, Maironis, Aidas Marčėnas, Alvydas Šlepikas, Marius Burokas, Donaldas Kajokas, Artūras Valionis, Vytautas Stankus, Giedrė Kazlauskaitė, Judita Vaičiūnaitė, Vladas Braziūnas. Šis žurnalas yra ir toliau leidžiamas.

Be abejo, lietuviams nelengva įsiterpti į Prancūzijos leidyklas, kur leidžiama po tūkstantį romanų. Žinoma, dabar Lietuvos rašytojams daug gali padėti Lietuvos kultūros institutas, kuriam remiant prancūzų kalba pasirodė Gavelio ir Papičio romanai. Tiesa, svarbu ne tiek išleisti, kiek užtikrinti, kad tie vertimai nepasimestų begalinėje knygų jūroje. Tam reikia kruopštaus nuolatinio darbo. Bet R. Gavelio pasisiekimas rodo, kad tai yra įmanoma.

Lietuvių literatūra Čekijoje XXI amžiuje: žvilgsnis į naujausius vertimus

Geda Montvilaitė

Prahos Karolio universitetas

Lietuvos ir Čekijos kultūriniai ryšiai skaičiuoja jau ne vieną šimtmetį. Nepaisant to, pastaraisiais dešimtmečiais literatūriniai mainai išlieka gan vangūs. Neretai tenka patirti, kad apie Lietuvą Čekijoje žinoma ganėtinai mažai. Galima teigti, kad sovietmečiu situacija buvo geresnė, nes gyvavo Baltijos sąjunga (*Baltų sąjunga*)⁴. Jos nariai, prisidengę tuo, kad verčia sovietinę literatūrą, išvertė gana nemažai XX a. antrosios pusės lietuvių literatūros: Jono Avyžiaus romaną *Sodybų tuštėjimo metas* (Avyžius 1976), Juozo Baltušio *Sakmę apie Juzą* (Baltušis 1982), Romualdo Granausko apysakas *Jaučio aukojimas*, *Gyvenimas po klevu* (Granauskas 1990); nemažai buvo versta ir poezijos – pasirodė Eduardo Mieželaičio (Mieželaitis 1975), Salomėjos Nėries (Nėris 1978), Justino Marcinkevičiaus (Marcinkevičius 1994) eilėraščių rinktinės, išleista lietuvių poezijos rinktinė *Saulė gintare* (Parolek 1982). Deja, neretai pasitaikydavo, kad verčiama buvo ne tiesiogiai iš lietuvių kalbos, bet iš rusiškų lietuvių literatūros kūrinių leidimų, pavyzdžiui, Kazio Sajos *Devynbėdžiai* (Saja 1977) ar Sauliaus Šaltenio *Škak, mirtie, visados škak!* (Šaltenis 1982).

Tai, kad lietuvių literatūra nėra gausiai verčiama, atskleidė ir 2010 metais Brno Masaryko universitete Petros Lompejovos parašytas ir apgintas bakalauro darbas (vadovas doc. dr. Vaidas Šeferis; Lompejová 2010). XXI a. Čekijoje lietuvių literatūros vertimų buvo publikuota tikrai nedaug – tokia vertimų situacija susiklostė pasitraukus senajai vertėjų kartai, kurios pagrindinė atstovė, Baltijos sąjungos narė, vertėja iš lietuvių kalbos buvo Alena Vlčková (1942–2011). Jos dėka XX a. 8–9 deš. čekų skaitytojus pasiekė minėti Avyžiaus, Baltušio, taip pat – Vytauto Bubnio, Mykolo Sluckio romanai, 10 deš. – Granausko proza⁵.

Pirmoji XXI a. išversta lietuvių literatūros knyga buvo Jurgos Ivanauskaitės *Ragana ir lietūs* (Ivanauskaitė 2006). Knygos pasirodymas čekų kalba buvo vertėjos Gabrielos Šroubkovos asmeninė iniciatyva. Šroubková yra Prahos Karolio universiteto Filosofijos fakulteto Lituanistikos studijų absolventė.

Kitas šiame amžiuje skaitytojus pasiekęs lietuvių literatūros vertimas – perleistas Ichocho Mero romanas *Lygiosios trunks akimirką* (Meras 1971, 2010). Meras sovietinio lagerio šalyse buvo gana žinomas autorius, populiarus ir Vokietijos Demokratinėje Respublikoje. Deja, lieka apgailestauti, kad ši knyga buvo versta ne iš lietuviškojo originalo. Ją dar 1971 m. iš rusų kalbos išvertė Jana Volná, vertėja iš rusų ir vokiečių kalbų.

Tais pačiais 2010 m. buvo išleista rinktinė *Lietuviškos pasakos* (Kociánová 2010). Ją sudaro dvylika mažiau žinomų lietuvių liaudies pasakų, kurias atrinko, išvertė ir perpa-

⁴ Baltijos sąjunga (ček. *Baltų sąjunga*) buvo Baltijos šalių bičiulių draugija, įkurta 1974 m. Jos sumanytojas ir ilgametis vadovas buvo rašytojas ir vertėjas iš estų kalbos Vladimir Macura. Tai buvo nelegali organizacija, nes sovietmečiu nebuvo galima demonstruoti palaikymo Baltijos valstybėms. Po 1989 m. *Aksominės revoliucijos* Sąjunga veikė legaliai iki pat Vladimiro Macuros mirties 1999 m.

⁵ Žr. Lietuvos Respublikos ambasados Čekijos Respublikoje žinutę 2011-06-27: „Išėjo žymi lietuvių literatūros vertėja“, <https://cz.mfa.lt/cz/lt/naujienos/isejo-zymi-lietuviu-literaturos-verteja> ; <https://cz.mfa.lt/cz/cz/news/zemela-pekladatelka-alena-vlckov>

sakojo Prahos universiteto Lituanistikos studijų absolventė Věra Kociánová. Šia knyga vertėja pradėjo ir savo kaip leidėjos darbą – įkūrė savo leidyklą *Venkovské dílo*.

Vienintelę poezijos knygą 2012 m. išvertė Brno Masaryko universiteto Filosofijos fakulteto Baltistikos instituto absolventė Eva Seitlová: tai Neringos Abrutytės eilėraščių rinkinys *Neringos M.* (Abrutytė 2012).

Per pirmuosius dvylika XXI a. metų čekų kalba tepasirodė keturios lietuvių literatūros knygos. Tačiau įdomu, kad jos reprezentuoja ne tik poeziją, prozą, bet ir vaikų literatūrą.

2014 m. čekų ir lietuvių kalbomis buvo išleistas Tomo Venclovos eilėraščių rinkinys *Čas rozpůlil se... / Įpusėja para...* (Venclova 2014). Eilėraščius išvertė jau minėta vyresniosios kartos atstovė Vlčková, o rinkinį parengė jos mokinė Kociánová. Vertėjos susitiko Karolio universitete, kur Vlčková buvo viena iš Kociánovos dėstytojų. Tvarkydama vertėjos palikimą, Kociánová atrado Vlčkovos verstų tekstų. Iš pradžių nedrąsiai žengusi į leidybos lauką, vertėja tęsia jį savo leidykloje *Venkovské dílo*, kurioje ir buvo išleista dvikalbė Venclovos poezijos knyga.

2017 m. Kociánová išvertė ir savo leidykloje išleido Jurgio Kunčino romaną *Tůla* (Kunčinas 2017). Buvo labai džiugu, kad pagaliau pasirodė vienas iš svarbiausių XX a. pabaigos lietuvių romanų. Jis čekų skaitytojų buvo pastebėtas ir įvertintas. Internetu galima aptikti recenzijų, kuriose, pavyzdžiui, teigiama, kad *Tůla* įrodo, jog kokybiška literatūra atsiranda ne tik Amerikoje, Vokietijoje ar Prancūzijoje, bet ir Lietuvoje. Kunčinas lyginamas su bytnikais, Jacku Kerouacu bei su čekų rašytoju Bohumilu Hrabalu. 2018 m. Kunčino romanas tapo literatūros tinklalapio „iLiteratura“ mėnesio knyga, o tų pačių metų spalį vertėjai buvo įteikta specialioji kūrybinė Josefo Jungmanno premija. Vertėjų draugija (*Obec překladatelů*) Josefo Jungmanno premiją skiria už geriausią į čekų kalbą išverstą ir pirmą kartą publikuotą prozos, poezijos, dramos ar negrožinės humanitarinės literatūros veikalą, išleistą praėjusiais kalendoriniais metais. Pasak knygos vertėjos ir leidėjos, ši premija jai buvo ne tik vertimo darbo įvertinimas, bet ir didelis paskatinimas tęsti leidybos darbą.

Kociánovos darbus papildė dar vienas lietuvių romanas: tai už Lietuvos ribų išpopuliarėjęs Alvydo Šlepiko *Mano vardas – Marytė* (Šlepikas 2020). Jį išleido viena iš didžiųjų Čekijos leidyklų „Odeon“, veikianti nuo 1998 m. Knyga ir Čekijoje buvo įvertinta gerai.

Iš anglų į čekų kalbą išverstos ir Rūtos Šepetys knygos *Tarp pilkų debesų* (2013) ir *Druska jūrai* (2016), abu kūrinius išvertė Petr Eliáš. Tai su Lietuva susijusi literatūra, kurią rekomenduojama skaityti ir lituanistiką studijuojantiems studentams. Šioms knygoms pristatyti buvo vykdoma nemaža reklamos kampanija, o į 2016 m. spalio 15 d. vykusį literatūros festivalį „Humbook“, skirtą jauniešiams skaitytojams, atvyko ir pati autorė.

Kitas pasiekimas vertimų lauke – šio pranešimo autorės inicijuotas projektas, skirtas Lietuvos nepriklausomybės šimtmečiui, įgyvendintas 2018 m., kai trečiasis literatūros žurnalo *Plav*⁶ numeris buvo skirtas lietuvių literatūrai, čia publikuoti šiuolaikinės lietuvių

⁶ *Plav* – pasaulinei literatūrai skirtas mėnesinis žurnalas, leidžiamas nuo 2005 m. Daugiausia dėmesio jame skiriama toms literatūroms ir kalbinėms sritims, kurios Čekijoje nesulaukia pakankamai dėmesio. Jo pirmtakas buvo festivalio *Šrámkova Sobotka* informacinis leidinys ir biuletenis, skirtas reguliariai vykusiems vertimų vakarams *Plav! Žr.*: „O časopisu“, *Plav: Měsíčník pro světovou literaturu*, <https://www.svetovka.cz/o-casopisu/>. Lietuvių literatūrai skirtą žurnalo 2018 m. nr. 3 „Stovka litevských jar“ žr. <https://www.svetovka.cz/2018/03/03-2018-stovka-litevskych-jar/>

prozos vertimai. Verčiant dalyvavo ir Brno, ir Prahos universitetų studentai bei absolventai. Iš pradžių buvo planuota išleisti antologiją, kurioje būtų paskelbtos gerokai didesnės kūrinių ištraukos, ir gal daugiau vertimų, deja, Lietuvos užsienio reikalų ministerija šiam užmojui neskyrė lėšų. Vis dėlto bent iš dalies sumanymą pavyko įgyvendinti: padėjo Lietuvos Respublikos ambasada Čekijoje – konkrečiai, tuomet antruojų sekretoriumi dirbęs Mindaugas Stanys, ir Lietuvos kultūros institutas, todėl pavyko išleisti žurnalą ir supažindinti čekų skaitytojus su dabartine lietuvių proza. Žurnalo numerio rengėjus konsultavo, įvadinį straipsnį parašė VU Filologijos fakulteto Lietuvių literatūros katedros dėstytoja dr. Audinga Peluritytė-Tikuišienė, į čekų kalbą jį išvertė David Šimeček. Žurnale taip pat trumpai pristatomi ir patys rašytojai, nurodyti originalūs tekstų šaltiniai.

Žurnale *Plav* buvo publikuotos dviejų Ričardo Gavelio kūrinių ištraukos: romano *Jauno žmogaus memuarai* (vertė Olga Králícková) ir apysakos *Galbūt* (vertė Tereza Kabeláčová). Žurnalo atsakingajam redaktoriui neatrodė prasminga leidinyje spausdinti dviejų to paties autoriaus tekstų, todėl teko pasistengti jį įtikinti, kad kūriniai yra skirtingo pobūdžio ir verti būti pristatyti Čekijos skaitytojams.

Leidinyje taip pat paskelbta ištrauka iš Renatos Šerelytės romano *Mėlynbarzdžio vaikai* (vertė Nad'a Vaverová), Giedros Radvilavičiūtės esė *Storoji Margarita, Ilgasis Hermanas ir kitos poros* (vertė Anna Tollarová), Sauliaus Tomo Kondroto apsakymas „Kolekcionierius“ (vertė David Šimeček), Undinės Radzevičiūtės apsakymas „Laikrodis“ (vertė Lucie Martáková) ir Lauros Sintijos Černiauskaitės romano *Kvėpavimas į marmurą* ištrauka (vertė Nad'a Vaverová ir Geda Montvilaitė).

Visi vertėjai, iškyrus Kabeláčová, yra Karolio universiteto studentai ar absolventai, kuriems lietuvių kalbą ir naująją lietuvių literatūrą dėstė straipsnio autorė. Todėl man pačiai teko nemažai prisidėti prie tekstų publikavimo – konsultuoti jaunuosius vertėjus, diskutuoti dėl sudėtingesnių pasažų. Iš jiems mano pasiūlytų autorių ir jų kūrinių vertėjai patys rinkosi tekstus, nes asmeninis santykis su kūriniu yra labai svarbus.

Šiais metais Čekijos mažiesiems skaitytojams pasiūlyta dar viena Kociánovos išversta ir išleista knyga – Kęstučio Navako *Žvėreliai mokosi draugauti* (Navakas 2021).

Iš šios apžvalgos matyti, kad pati aktyviausia vertėja Čekijoje šiuo metu yra Kociánová. Kol kas didele lietuvių literatūros tekstų gausa negalima pasigirti. Gaila, tačiau naujoji karta nelabai aktyviai imasi vertimų. Šis darbas yra ganėtinai sudėtingas, reikia nemenko kūrybinio indėlio ir nepaviršutiniško kalbų ir aktualijų išmanymo. Deja, Lietuvoje jis vis dar nėra pakankamai finansiškai vertinamas.

Lietuvos kultūros instituto vertimų skatinimo programos prisideda prie lietuvių literatūros plėtros, tačiau pats vertėjas negali pretenduoti į paramą, tai gali daryti tik leidykla, o didžiosios leidyklos Čekijoje, kaip ir kitose šalyse, imasi projektų, kurie finansiškai patikimesni ir naudingesni. Galbūt sudominti jaunuosius vertėjus galėtų galimybė dar studijų metu vykti į vertimo dirbtuves ar stažuotes, skirtas pradedantiems vertėjams. Galbūt ir pačioms užsienio leidykloms galėtų būti teikiami versti rekomenduojamų lietuvių literatūros knygų sąrašai.

Literatūros sąrašas

- Abrutytė, Neringa. 2012. *Nerinžina emka a jinė básnė*, vertė Eva Seitlová. Brno: Větrné mlýny.
- Avyžius, Jonas. 1976. *Ztracený domov*, vertė Alena Vlčková, eiliavo Jana Moravcová, Otto F. Babler. Praha: Lidové nakladatelství.
- Baltušis, Juozas. 1982. *Balada o Jízovi*, vertė Alena Vlčková. Praha: Lidové nakladatelství.
- Granauskas, Romualdas. 1990. *Obětování býka; Život pod javorem*, vertė Alena Vlčková. Praha: Odeon.
- Ivanauskaitė, Jurga. 2006. *Čarodějnice a děšť*, vertė Gabriela Šroubková. Praha: Mezera.
- Kociánová, Věra. 2010. *Litevské pohádky*. Pecka: Venkovské dílo.
- Kunčinas, Jurgis. 2017. *Tūla*, vertė Věra Kociánová. Pecka: Venkovské dílo,
- Lompejová, Petra. 2010. *Překlady litevské literatury do češtiny po roce 1945: Bakalářská diplomová práce*, Vedoucí práce: Mag. Vaidas Šeferis, Dr. phil., Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav jazykovědy a baltistiky (https://is.muni.cz/th/zr9f5/Petra_Lompejova-bakalarska_prace.pdf).
- Marcinkevičius, Justinas. 1994. *Za živé i mrtvé. Výbor básní*, vertė Alena Vlčková, Jaroslav Kabiček. Havlíčkův Brod: Hejkal.
- Meras, Icchokas. 1971, 2010. *Partie smrti*, iš vertimo į rusų kalbą vertė Jana Volná. Praha: Naše vojsko.
- Mieželaitis, Eduardas, 1975. *Kontrapunkt. Lyrická próza*, vertė Vojtěch Gaja, eiliavo Jaroslav Kabiček, įžanginį žodį parašė Radegast Parolek. Praha: Odeon.
- Navakas, Kęstutis. 2021. *Zvirátka se učí kamaráditi*, vertė Věra Kociánová. Pecka: Venkovské dílo.
- Nėris, Salomėja. 1978. *Litevská sonáta*, vertė Jaroslav Kabiček, kalbos bendradarbis Vojtěch Gaja. Praha: Odeon.
- Parolek, Radegast, red. 1982. *Slunce v jantaru. Deset litevských básníků: Antologie litevské poezie*. Praha: Československý spisovatel.
- Saja, Kazys. 1977. *Býk Klemens: Lidová komedie o dvou dějstvích*, iš vertimo į rusų kalbą vertė Jana Klusáková. Praha: Dilia.
- Šaltenis, Saulius. 1982. *Utíkej, smrťko, utíkej!*, iš vertimo į rusų kalbą vertė Jiří Matějček. Praha: Dilia.
- Šlepikas, Alvydas. 2020. *Jmenuji se Maryte*, vertė Věra Kociánová. Praha: Odeon.
- Venclova, Tomas. 2014. *Čas rozpůlil se... / Įpusėja para...*, vertė Alena Vlčková, Jaroslav Kabiček. Pecka: Venkovské dílo.